کاریگەری قورئان و ژیاننامەی پێغەمبەر لەسەر شیعرکانی (پوشکین)

ـ چامە شیعری (پڕشنگێک لە قورئانەوە)ی پوشکین، کەلەپورێکە شایەتە لەسەر مەزنی ئیسلام و بەڵگەیەکی بەهێزە لەسەر توانای بەها قورئانیەکان، کە دەتوانن ئاسۆکانی کات و شوێن ببەزێنن و بچنە ناخی خەڵکانێک بڕوایان بە ئیسلامیش نەبێت.

ـ (ستڕاخوف) ی ڕەخنەگر: دیارە قورئان کاریگەری زۆری لەسەر خەڵک هەیە، بۆیە هەنووکەش ئەم کتێبە گیانی سەرکەوتنی مەزنی تێدایە

ئەلکیسەندەر پوشکین (1872-1799) یەکێکە لە مەزنترین ئەدیبەکانی ڕووسیا و، گەورەترین ئەدیبێکیانە کە ڕۆژهەڵاتی ئیسلامی خۆشبوێت و کەوتۆتە ژێر کاریگەری ژیاری و ڕۆحی ڕۆژهەڵات.
لە سەردەمی لاویدا پوشکین ڕێبازی (ڕۆمانتیکی) گرتبوویە بەر، بەڵام بە ئاگاهی چڕی لە ژیانی گەلی ڕووسیا، کە ئەو گەلە لە ناوەوە گرفتار بوو بە سەرکوت کردن و چەوساندنەوەو، بە هۆی ئاشنابوونی بە فیکری شۆڕشگێڕی هەندێ لە هاوەڵە ڕۆشنبیرەکانی، بیری گۆڕان بەسەریدا زاڵبوو و، وایلێکرد بە زۆرێك لە بیروبۆچوونەکانی دا بێتەوە، ئەمەش بووە مایەی گەڕان و لێکۆڵینەوە بە

ن/ حوسێن عەلاوی

دوای زۆرێك لە سەرچاوەکان، لە پێناو دۆزینەوەی ڕێگەی ڕاست کە ڕێنموونی بکەن، ڕووەوقوتاربوون لەو قەیرانە ڕۆحی‌یەی تیایدا دەژیا.
قورئانی پیرۆز یەکێك بووە لەو سەرچاوانەی پوشکین لە قۆناغێکی زۆر ناسکی ژیانی دا توێژینەوەی لەسەر کردووە و ئەنجامەکەشی گۆڕینی ڕێبازەکەی بوو ڕووەو (ڕیالیزم).

***پوشکین و قورئانی پیرۆز:**

پوشکین قورئانی پیرۆزی بە وەرگێڕانە ڕووسی‌یەکەی ساڵی (1790) خوێندۆتەوە، کە (فریوفکین) لە فەڕەنسی‌یەوە وەرێگڕابووە سەر ڕووسی، پاش ئەوە ساڵی 1824 چامە شیعریەکی درێژ کە لە (174) دێڕ پێکهاتووە بە ناوی (پڕشنگێك لە قورئانەوە)ی نووسیوە.
لێرەدا پێویستە هەڵوێستەیەك بکەین بۆ زانینی بۆچوونەکانی مرۆڤێك کە هەڵگری دینێکی ترە، گرنگە ئەوەش بزانین کە ئەو پەروەردەو کەلتورو عەقیدەیەی پوشکین هەیبووە کەمێك لە بۆچوونەکانی پێچەوانەی ئاینی ئیسلامە، لەگەڵ ئەوەشدا سەرسام بووە بە کەسایەتی پێغەمبەرمان محەمەد (درودو سڵاوی خوای لەسەر)و، زۆر ڕێزی دەگرت و، هەمان هەڵوێستی بووە بەرامبەر ئەدەب و ژیاری ئیسلامیش.
پوشکین هەستا بە گواستنەوەی چەند

و/یاسین ڕەسول عوسمان

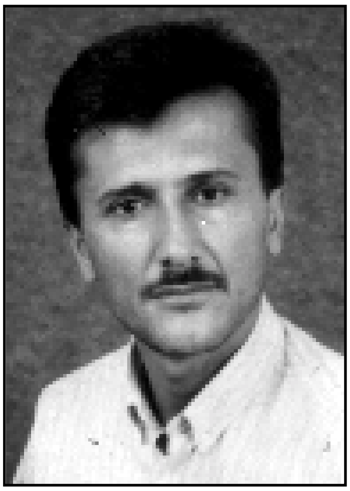

بابەتێکی مرۆیانەی مەزن کە قورئانیان رازاندۆتەوە، لەکاتێکدا زمانی ڕووسی زۆر گران و قوڕس بووە، بە شێوازێکی ئەدەبی جوان و ئاسان و بە شیعر خستی‌یە خزمەت نەتەوەکەی، بۆیە بە دامەزرێنەری زمانی ئەدەبی ڕووسی نویٚ دادەنرێت.
لەوانەیە ئەو خاڵە فاکتەری سەرەکی بێت کە بابەتەکانی قورئانی پیرۆزی لە وەرگێڕانی کۆن داڕنیبێت و بە شیعر پێشکەشی خەڵکی کردبێت، بۆئەوەی بتوانن تێی بگەن و سوودی لیٚ وەربگرن.
*توێژەری ڕووسی (ن ، با ، سولوفی) دەڵێت: پوشکین لەم زنجیرە شیعری‌یەدا بە شێوەیەکی

دەستەبژێرێک لە ڕۆشنبیرە ڕوسەکان و پێشەنگانی بزاڤی نیشتمانی

ژیاننامەی پێغەمبەریان کردبووبە ئەزموونێکی پێشەنگی ئارامگر لەسەر پەیامەکەی و خەبات کردن لە پێناوی دا

واقیعــی تایبەتمەندییــەکانی ژیــاری ئیسلامی دەخاتــە ڕوو، هــەوڵ دەدات وێناکردنێکی بابەتیانە لەمەڕ قورئـان و پێغەمبـەر (محەممـەد – دروودو سـڵاوی خـوای لەسـەر -) بکێشـێت، هـەروەها پوشکین لەم بەرهەمە شیعریەیدا هەوڵ دەدات ئەنـدازەی کاریگـەری قورئـان و گرنگی‌یەکـەی بـۆ کۆمەڵگـەی ئەوکاتـە بخاتە ڕوو.

دەستەبژێرێك لە ڕۆشنبیرە ڕوسـەکان و پێشەنگانی بزاڤی نیشتمانی ژیاننامـەی پێغەمبـەریان کردبوویـە ئـەزموونێکی پێشەنگی ئارامگر لەسەر پەیامەکەی و خـەبات کـردن لـەپێناوی دا، لەوانـە: وتەکانی ئـەدیبی شۆڕشـگێڕ(تشادایف) کـە جـەخت دەکـات لەسـەر مـەزنی پێغەمبـەر (محەممـەد - دروودو سـڵاوی خـوای لەسەر) و، کاریگـەری لەسـەر بزاوتنـی شۆڕشـگێڕی و ئـەو دەڵێـت: (مـەزنی پێغەمبـەر (محەممـەد - دروودو سـڵاوی خـوای لەسەر) کـە ئـاڵای بانگـــەوازێکی نـــوێی هـــەڵگرت و سەرهەڵدانی، بوویە فـەزڵێك، لەکاتێکدا باری ئاینی خۆرهەڵات لـە جۆشدا بـوو، ماندەری خەباتمان بووە).

- لە ژیاننامەی پێغەمبەرەوە - دروودو سڵاوی خوای لەسەر-

ئەو پیاوە نەخوێندەوارەی کە بە هێـزی بانگـەوازەی تـوانی هـۆزو تـیرە بـت پەرسـتەکان کـۆ بکاتـەوەو دەوڵـەتێك دروسـت بکـات کـە بگاتـە ڕۆژهـەڵات و ڕۆژئاوا و سۆزو سەرسامی ئەوانـەش بـە دەسـت بهێنێـت، کـە دینێکـی غـەیرە ئیسـلامیان هـەڵگرتبێت. لەنێوانیانـدا (پوشکین) کە بـە پێشـەوای شـاعیرەکانی ڕووس دێتـە هـەژماردن و ئیلـهامی لـە قورئان و ژیاننامەی پێغەمبەر (محەممـەد — دروودو سـڵاوی خـوای لەسەر—) وەرگرتـووە، هـەروەها هـەردوو چـامە شیعریەکەی (پێغەمبەر) و (پرشنگێك لـە قورئانـەوە) شـوێنێکی دیـارو بەرچـاویان هەیـە لـە ئـەدەبی ڕووسـیدا، کـە هـەردووکیان لە کەلەپووری ئیسلامی و ژیاننامـەی پێغەمبـەرەوە - دروودو سڵاوی خوای لەسەر- سەرچاوەیان گرتووە.

هەرچـەندە پوشـکین چـامە شـیعری (پێغەمبـەر)ی لــە ســاڵی (1826) دا نووسـیوەو، شـیعری (پرشـنگێك لـە قورئانـــەوە)ی لـــە ســـاڵی (1824) نووسیوە، بەڵام پێمان باشە لە پێشدا باسێك لـە چامە شیعری (پێغەمبـەر - دروودو سڵاوی خوای لەسەر-) بکـەین، چونکە ئـەم چامە شیعرییەی باس لە سـەرەتا قۆناغـەکانی ژیـانی پێغەمبـەر دروودو سڵاوی خـوای لەسـەر)و، کـاتی دابەزینی نیگا دەکات، لە کاتیکمدا چامە شـیعری، (پرشـنگێك لــە قورئانــەوە) قۆناغەکانی پاش ئەو باس دەکات.

چامە شیعرییەکەی پوشـکین بـە نـاوی (پێغەمبـەر) بـە دوو کۆپلـە دەسـت پـێ دەکـات، ئاماژەیـەکی خێـرای بـارودۆخی پێش هاتنـە خـوارەوەی نیگـای تێدایـە، چـونکە پێغەمبـەری چـاوەڕوان کـراو، ڕۆحـی پـاکی جیـای دەکاتـەوە، لـە ماناکانی بوون و گـەردوون و ژیـان ڕامـان دەکـات، بۆیـە گیـانی شـکۆمەندی و ڕامانکاری خوازیاری دابڕان دەبێت لە بیابانەکاندا و، بە دوای وەڵامـدا دەگـەڕێت دڵـی ئـاو بخواتـەوەو، ماندوێتی فیکری بڕەوێنێتەوە.

پوشکین بە ئەندێشەکاری، وێنـەی (جوبرەئیـل)ی فریشـتە بـە شـەش باڵــەوە دەکێشــێت، لەوانەیــە ئیلهامی وێناکردنی جوبرەئیلی لە ئایــەتی یەکـــەمی ســـوڕەتی (فاطر)ەوە وەرگرتبێت.

﴿الحمد لله فاطر السموات والارض جاعل الملائكة رسلا اولي أجنحة مثنى وثلاث ورباع يزيد في الخلق ما يشاء ان الله على كل شئ قدير﴾.

- ڕازەکانی غەیب:

پاشـان ئـەو گۆڕانکارییـە وێنـا دەکـات کـە بەسـەر پێغەمبـەردا هـاتووە دوای دابـەزینی نیگـا، چـــونکە ڕازەکـــانی (غـــەیب)ی لەبەردەمـدا ئاشـکرا دەبێـت، ئـەو ڕازانەی مرۆڤە ئاساییەکان دەرکی پـێ ناکـەن کاریگـەری دیتنـی پێغەمبـەر (دروودو سـڵاوی خـوای لەسەر) بۆ (جوبرەئیل) ئەمەی لـێ ڕوودەدات:

- گوێبیستی گرمەی ئاسمان بووم
فرینی فریشتەکان لە بڵندی دا
جووڵەی ناخی دەریاکان و
گەشەی کەرامەتێکی دابڕاوە...

پـاش ئـەوەی پرۆسـەی بـە قـەڵاکردنی جەسـتەی پێغەمبـەر دروودو سڵاوی خوای لەسەر) تەواو دەبێـت، پێویسـت دەکـات بـە ئەرکـەکانی پەیامـداری هەسـتێت، ئـەو پەیامـەی ڕووناکیەکـەی لـە تـەواوی گـۆی زەوی و دەریاکانـدا دەبیسـترێت، تـا ئـەو ڕادەیـەی دەگاتە ناخی دڵەکان:

- دەنگی پەروەردگار بانگی کردم
هەستە ئەی پێغەمبەر . . . ببینە

شكۆی خواست و دەسەڵاتم

دەریاكان و زەوی تەی بكە...

ئایا ئـەم دێـڕە لەمـە ناچـێت لـە ئایەتەكانی (2,1)ی سوڕەتی (المدثر) وەرگیرابێت:

﴿یاأیها المدثر(١) قم فانذر(٢) وربك فكبر﴾

پرسیارێك دەمێنێت بۆچی پوشكین دێت و كەسایەتی پێغەمبەر دەنەخشێنێت؟

چونكە پوشكین زۆر موعجیب بووە بە ژیاننامەی پێغەمبەر (درودو سڵاوی خوای لەسەر)، ئـەوەی شایەتی ئـەم ئیعجابە دەدات، لـە زۆربـەی چامە شیعرییەكانیدا ئیلهامی لە ژیاننامـەی پێغەمبەر (درودو سڵاوی خوای لەسەر) وەرگرتووە.

بەتایبەتی لە چامە شیعری (پرشنگێك لە قورئانەوە)، كـە ئـەم هۆنراوەیـەی كەلەپورێكـە شـایەتە لەسـەر مـەزنی ئیسـلام و بەڵگەیـەكی بـەهێزە لەسـەر توانای بـەها قورئانیـەكان كـە دەتوانن ئاسۆكانی كات و شوێن ببەزێنن و بچنە ناخی خەڵكانێك بڕوایان بـە ئیسلامیش نەبێت.

ئـەو گرنگیـە گەورەیـەی رەخنـەی رووسـی داویانەتـە توێژینـەوەی چامە شـیعری (پرشـنگێك لـە قورئانـەوە) هەماهەنگە لەگەڵ ئەو پێگە فیكری و هونەرییە بەهێزەی ئـەم چامە هەیـەتی لەناو تەواوی بەرهەمەكانی پوشكیندا.

پرسـیارەكە دووبـارە دەبێتـەوە، دەربـارەی ئـەو فاكتەرانـەی هـانی پوشكین دەدەن گرنگی بداتە قورئان؟

(لوییكـا) ی رەخنـەگر دەڵێـت: (بـە درێژایی سـەد سـاڵ زۆربـەی توێـژەران هەوڵیان داوە ئەو فاكتەرانە بدۆزنـەوە، كـە پوشـكینی رووەو قورئـان سەرنجكێش كردووە، چی موتیڤی بووە (پرشـنگەكان) بنووسـێت؟ ئـەم پرسـیاركردنەش بـەدەر نییـە لـە سەرسوڕمان؟؟!

ـ فاكتەرەكانی گرنگیدان:

توێـژەران جیاوازییـان هەیـە لـە دەست نیشـانكردنی هۆكـانی گرنگـی دانـی پوشـكین بـە قورئـان، لێـرەدا هـەوڵ دەدەیـن ئـەو توێژینەوانـە بـە كـورتی بهێنینەوە كە باس لە (پرشنگێك لە قورئانەوە) دەكەن.

(كاشـنارلیڤار) دەڵێـت: گرنگـی دانـی پوشكین بە قورئان لەبەر چەند هۆیـەكی شەخسی خۆی بووە، ئاسایی بووە كە پوشـكین گرنگییـەكی تایبـەتی و هەستێكی هەبێت بەرامبەر بە قورئان..

(سلومینسـكی) رەخنـەگر دەڵێـت: (هەماهەنگی و هاوتاییەك هەیە لە نێوان ئـەو بەڵگـە نیگابەخشـانەی لـە قورئانـدا هـەن، لەگـەڵ مەشـخەڵی بـارودۆخی مێژووی روسیا).

(ستراخوف) ی رەخنەگر دەڵێت: (دیارە قورئـان كاریگـەری زۆری لەسـەر خـەڵك هەیە، بۆیە هەنووكەش ئەم كتێبە گیانی سەركەوتنی مەزنی تێدایە).

رەخنـەگری رووسـی (براجینسـكی) دەڵێت: (رامانی پوشكین لـە قورئـان لـە رووی فەلسـەفیەوە بـووە، بـە مەبەسـتی هۆشـیاربوون لـە پەنـدەكانی مێـژوو لـە پێناو خزمەتی واقیعی ئەمڕۆ).

پوشكین چامەی یەكـەمی بـەو سـوێندە دیارانـە دەسـت پـێ دەكـات، كـە لـە سـەرەتای زۆرێـك لـە سـوورەتەكانی قورئانـدا هـاتوون: (الشـفع، الـنجم) پـاش ئـەم سـوێندانە ئیلهـام لـە بەشـێكی سوڕەتی (الضحى) وەردەگرێت، كە باس لە غەمباری و پەژارەیی پێغەمبەر (درودو سڵاوی خوای لەسەر) دەكات، بە هـۆی دابڕانی نیگا لێی و زۆر دڵتـەنگ بـووە، هـەروەك لـە ئایەتـەكانی (1 و 2)ی سـوڕەتەكە دا هـاتووە ﴿والضحى (١) والليل اذا سجى (٢) ما ودعك ربك وما قلى(٣)﴾

پوشـكین لـەو شـیعرەی دا لـە ژێـر تیشـكی ئـەم چـەند ئایەتـەی پێشـوو، روو لـە پێغەمبـەر (درودو سـڵاوی خـوای لەسـەر) دەكـات و، دەنووسێت:

ـ سوێند بە رۆژی قوربانی و عەرەفە

سوێند بە شمشێرو جەنگی هەق

سوێند بە ئەستێرەكان و بـەیانی و كاتی عیشا

نـــەخێر، هـــەرگیز فـــەرامۆش نەكراوی...

لـە برگـەی دووەمـدا پوشـكین چـیرۆكی كۆچـی پێغەمبـەر (درودو سـڵاوی خـوای لەسـەر) لـە مەككەوە بۆ مەدینە وێنا دەكات، هـەروەك چـیرۆكەكە لـە ئایەتی(40) ی سوڕەتی (التوبە) دا هـاتووە ﴿ ألا تنصـروه فقـد نصـره الله اذ اخرجـه الـذين كفـروا ثاني اثنين اذ هما في الغار اذ يقـول لصـاحبه لا تحـزن ان الله معنـا، فـأنزل الله سـكينته عليـه وأيـده بجنود لم تروها وجعل كلمة الـذين كفروا السفلى وكلمة الله هي العليـا، والله عزيز حكيم ﴾

پاشـان لـە كۆتـایی چـامەكەیدا دێتـەوە بـۆ ئیلهام وەرگـرتن لـە سوڕەتی (الضحى) (فأما اليتيم فلا تقهر) و، دەنووسێت:

ـ قورئانەكەم و بێ سەرپەرشتانم خۆش دەوێ

مژدەبەخشـی بـۆ ئافەریـدە لانەوازەكان...

چـامەی دووەم كاریگـەری ئایەتـە قورئانیـەكان لەسـەر پوشـكین نیشـان دەدات.. دەربـارەی باڵاپۆشـی و رەت كردنـەوەی (تەبەروج) ، ئەوەی كە لە پاكی و

بێ گەردی هاوسەرەكانی پێغەمبەر (درودو سڵاوی خوای لەسەر) بەرز دەبێتەوە، وازهێنان و دەست هەڵگرتنیان لەو دنیاو خۆڕازاندنەوەی نەشیاو بەرامبەر هەڵبژرادنی پێغەمبەر (درودو سڵاوی خوای لەسەر)، بە تایبەتی ئایەتەكانی (32، 33)ی سورەتی (الاحزاب) ﴿ یا نساء النبي لستن كاحد من النساء ان اتقيتن، فلا تخضعن بالقول فيطمع الذي في قلبه مرض و قلن قولا معروفا (32) وقرن في بيوتكن ولاتبرجن تبرج الجاهلية الاولى﴾ هەروەها ئایەتی(53) ی سورەتی (الاحزاب): ﴿يايها الذين آمنوا لا تدخلوا بيوت النبي الا أن تؤذن لكم الى طعام غير ناظرين اناه ولكن اذا دعيتم فادخلوا فاذا طعمتم فانتشروا ولا مستئنسين لحديث ان ذلكم كان يؤذي النبي فيستحي منكم والله لايستحي من الحق﴾.

پوشكین لە چامەكەیدا و لەسەر ئەم كرۆكە وێنا شیعرییەكەی بەم شێوەیە بنیات دەنێت:

- ئەی هاوسەرە داوێن پاكەكانی
پێغەمبەر
ئێوەو ژنانی دی جودان
هات شەبەنگی تۆقێنەر
بەڵام
لە سایەی زوڵاڵی سەكینەدا
كە بە ئێوەوە بەندە، بە پاكی بژین
پاكی و باڵا پۆشی فەریكە كیژان
پارێزگاری دڵە بە ئەمەكەكان بكەن
لە پێناو
خۆشی و بەختەوەری شەرمەندەكان
تێروانینی فێڵبازانەی كافرەكان
نەهێڵن
رووخسارتان ببینن
بەڵام، ئێوەش ئەی میوانانی پێغەمبەر
كە دەبارێنە سەر خوانی شەوان
ئاگاداربن

جوانی و ڕازاوەیی دونیاتان
پێغەمبەرەكەتان لێڵ نەكات
ئەو حەزی لە زۆر بڵێكان نییە
بە ئەدەبەوە
لە بەردەم هاوسەرە داوێن پاكەكاندا
بووەستن...

- (وەڵامدانەوە دەروونی و فیكرییەكان): وا دیارە پوشكین لەم ئایەتانەوە نیگابەخشی وەرگرتبێت، كە وەڵام دەرەوەی بێزارییەكانی بوونە، بەرامبەر لە سنوور دەرچوونی ئافرەتانی چینە ئەرستوكراتیەكەی لادانیان لە باڵا پۆشی، بوویە هۆی هەندێك لەو ئافرەتانە سیفەتە ئەخلاقیەكانی ئەمەكداری بۆ خێزان و هاوسەرەكانیان بەرز بكەن، هەروەها ئەم دێرانە، سەرنجێكی پوشكینمان نیشان دەدات رووەو نموونەو ئەزموونی داوێن پاكی و بە ئەمەك بوونی ئافرەتان لە كۆمەڵگەی ئیسلامیدا.

چامەی سێیەم، كاریگەری ئایەتە قورئانییەكانی تایبەت بە خاكی بوون و رێزگرتنی كەرامەتی مرۆڤ بە چاوپۆشی لە پلەو پایەی كۆمەڵایەتی سەرنجی پوشكینی راكێشاوە.

هەروەها ئەو ئایەتانەی بانگەشەی جوانترین شێوەی ئامۆژگاری كردن دەكەن و، ئەو ئایەتانەی مرۆڤ هان دەدەن بیربكەنەوە لە بەڵگەكانی دەسەڵاتی خوای گەورە و، تیاچوونی خۆشی و حەزە دونیاییەكان و، نەهامەتیەكانی قیامەت دەخەنەڕوو.

لە چامەی پێنجەمدا ئایەتی (35)ی سورەتی (النور) هەڵوێستەیەك بە پوشكین دەكات.. ئەو ئایەتە دەفەرموێت: ﴿ الله نور السموات والارض مثل نوره كمشكاة فيها مصباح المصباح في الزجاجة الزجاجة كأنها كوكب دري يوقد من شجرة مباركة﴾.. ئوشكینیش دەنووسێت:

- خۆر لە گەردووندا هەڵكرا
ئاسمان و زەوی روون كردەوە
وەك لە چیرۆكێكی پڕ لە زەیتی چەور
چرایەكی شووشەیی رۆشنكردەوە
نوێژ بۆ بەدیهێنەری بە توانا بكە
ئەو لە رۆژی نەهامەتییەكاندا
دەسەڵاتی هەیە بەسەر رەشەبادا
هەورەكان بۆ ئاسمان دەنێرێت
سێبەری درەختەكان دەبەخشێتە زەوی
ئەو بۆ محەممەد بە میهرەبانی
قورئانی رۆشنكەرەوەی نارد
با ئێمەش بە دوای رووناكی دا برۆین
با تارماییە رەشەكانی بەرچاو نەمێنن...

دوا دێڕی شیعرەكە بانگەوازە بۆ برواهێنان بە (رۆحی گەشی قورئان) و پێویستی نغرۆبوون لە روناكی پیرۆزی ئەودا.

بەم شێوەیە، گەر كۆمەڵێك لە نوسین و بەرهەمە شیعرییەكانی پوشكین بەسەربكەینەوە، زۆر لە شیعرەكانی بە رێزەوە ئاماژە بۆ ئیسلام و موسڵمانان دەكات، هەروەها لە دوا چامەی شیعرییدا ناوی فەلەستین و روباری فوراتی هێناوە، ئەمانەش جگە لە شكۆداركردنی قورئانی پیرۆز و رێزداری نواندنی بۆ پێغەمبەرمان (درودو سڵاوی خوای لەسەر).